

2ND INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCE RESEARCHES**

2. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI

İkütâbî

KİTÂBÎ YAYINLARI
2. Uluslararası
İnsan ve Toplum Bilimleri
Araştırmaları Kongresi
Bildiri Kitabı
İstanbul, 2019

ISBN
978-605-7828-10-1

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU
Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

Baskı- Cilt

Step Ajans

Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11 Bağcılar / İstanbul
Tel. 0212 446 88 46 Fax. 0212 446 88 24
Matbaa Sertifika No: 45522

k i t â b î

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No: 2
Cağaloğlu- İSTANBUL

Telefon: 0212 512 45 43-512 51 66-512 90 40

web: www.bekakitap.com

e-mail: bekayay@hotmail.com

İnternet Satış: www.selamkitap.com

Yayıncılık Sertifika No: 16173

k i t â b î Beka Araştırma Danışmanlık Reklamcılık Eğitim
Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şirketi'nin tescilli markasıdır.

- Doç. Dr. Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
- Doç. Dr. Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
- Doç. Dr. Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
- Doç. Dr. Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
- Doç. Dr. Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
- Assoc. Prof. Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
- Assoc. Prof. Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
- Doç. Dr. Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Engin DEMİR (Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

II. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
II. International Congress of Human and Social Science Researches

İçindekiler / Contents

Editörler / Editors	2
Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress	2
Kongre Başkanı / Chair	2
Kongre Koordinatörü / Coordinator	2
Sekreteryaya / Secretariat.....	2
Düzenleme Kurulu / Organizing Committee	2
Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee	3
İçindekiler / Contents	5
Türkiye’den Sosyal Medya Platformu Olarak Ekşi Sözlüğün İletişimsel Eylem Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi.....	17
Abdulkadir Atık, Sevda Bozkurt.....	17
Teaching Methods of M. Auezov’s Stories Based on Modern Education Technology	38
Abdikadyrova N.R., Abdimomynov E.B., Sarsembaeva M.K., Mehmet N.O.....	38
Arap Mesellerinde Çocuk Betimlemesi	51
Aladdin GÜLTEKİN.....	51
Children Portrayal in Arabic Proverbs	51
İşletmelerde Yapılan Hata ve Hilelerde İç Kontrolün Önemi	60
Ali ALTINBAY & Büşra ÖNCÜ.....	60
Brexit’in Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği Açısından Sonuçları.....	77
Ali AYATA	77
Türk-Amerikan İlişkilerinin İnşa Süreci ve John Marshall’ın Türkiye Ziyareti 1948-1950.....	89
Ali ERKEN	89
Evanjeliclerin İslam Dünyası ve Türkiye Mottosu	94

Ali Rafet ÖZKAN	94
Dede Korkut Kitabı'nda Dini Motifler	103
Ali Rafet ÖZKAN, Kamalova F. B, Baytenova N.Zh., Kantarbaeva Zh.O.	103
BILIM BERÝ JÚIESINDEGI RÝHANI-ADAMGERSHILIK	113
BILIMNÍŇ BASYMDYLYGY	113
Alimbaeva Saýle Kýrmantaevna	113
Kazakistan'daki Eğitim Sistemi ve Öğretmenlik Mesleği.....	117
ALMURATOV B.T.....	117
BOLASHAQ MAMANNYŇ KÁSIBI QUZYRETTILIGINÍŇ.....	122
QALYPTASY ALGÝShARTTARY	122
Asilbekova Nýrjamal Ýzenbekovna, Rýstembekov Marat Kýlesbekovich	122
Okul İkliminin Sınıf ve Okul Büyüklüğü Açısından İncelenmesi	127
Aylin SALTÜRK, Cumhur GÜNGÖR	127
Türk Eğitim Sisteminde Kültürel Kodlar Üzerine Bir İnceleme	137
Aylin SALTÜRK, Cumhur GÜNGÖR	137
Geleğimize Yön Verecek Üstün-Özel Yetenekli Çocukların Haftalık Programı Üzerine Bir Çalışma	145
Ayşe YAŞAR PIRTI, Meryem TAŞÇI.....	145
Kur'an Yorumuna Katkısı Açısından Nekra İsimler	153
Avnullah Enes ATEŞ.....	153
Relations of Political Organizations in The Turkestan Region with The Bolsheviks	163
Bakhytzhhan JURSunBAYEV, Seiilkhan TOKBOLAT	163
Caz Standartlarında Kullanılan Formlar	174
Başak YAVUZ	174
Səlcuq dövlətinin tarixi türk tarixçisi Ali Sevimin əsərlərində	184
Bayramov M.C.	184
Way of Introduction of The Dual Training System in the Preparation of The Global Competitive Trilingual Pedagogical Personnel in The Republic of Kazakhstan	191

Buzaubakova K.D.	191
Slav Mitolojisindeki 'Leşiy' (Orman Cini) Karakterinin Rus Atasözlerine Yansıması.....	210
Can KARAYEL.....	210
Öğretmenlerin Tübitak Ortaokul ve Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması ve Proje Hazırlama Sürecine Yönelik Görüşleri	217
Cennet GÖLOĞLU DEMİR	217
Büyük İskender'in Doğu Seferi ile Seferin İdari ve Yönetimsel Açından Sonuçları.....	229
Deniz Serhad SEZER	229
JEKE TULĞAĞA RÝHANI ADAMGERSHILIK.....	245
BILIM BERÝDİN NEGIZI.....	245
Djoldasova Orynqyz Kópbosynqyzy, Ótegenova Elenora Jomartqyzy	245
Dışavurumcu Sanat Terapisinde Sanat Nesnesi Olarak Mail Art (Posta Sanatı) Uygulamaları.....	252
Eda ÖZ ÇELİKBAŞ	252
Duygusal Emek Algısının Tükenmişlik Seviyesine Etkisi: Bandırma Belediyesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma	261
Edip ÖRÜCÜ, İtir UÇKU.....	261
27 Mayıs Darbesinden 12 Mart Muhtırasına Kadar Türkiye-Topluluk İlişkileri.....	274
Ekrem Yaşar AKÇAY	274
Erkek Egemen Yapının Taze Hasımı: Nafaka.....	288
Emel ÇOKOĞULLAR	288
Ortaokul Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	301
Engin DEMİR, Çetin TORAMAN	301
1916 Olayları ve Kazak Edebiyatına Yansımaları	312
Enver KAPAĞAN.....	312
Eflani Yöresinde Batıl İnançlar	320
Enver KAPAĞAN, Işıl YAMAN	320

Batı Düşüncesinde Ahlaka Dair Yaklaşımlar	329
Ergin ÖGCEM	329
İslam Tasavvurunda Ahlakın Kaynağına Dair Bir Soruşturma.....	347
Ergin ÖGCEM	347
Cemiyet-i Akvam ve Türkiye’de Ermeni ve Rumlar” Adlı Rapor Üzerine	360
Ersin MÜEZZİNOĞLU	360
İnsan Robot Etkileşimi Konusunu Kelime Bulutu Analizi İle Kavramsallaştırma.....	372
Esra TAŞBAŞ USTAOĞLU	372
Kamunun Aydınlatılmasında Web Siteleri: Elektrik Gaz ve Su Sektörü Örneği	388
Fatih TEMİZEL.....	388
Avrupa Birliği ve Türkiye Borsalarının Yatırımcı İlişkileri Açısından Karşılaştırılması	394
Fatih TEMİZEL, Ekrem MERİÇ	394
Fıkhî Açından Faizli Bir Borcun Nakli	402
Fatih TURAY	402
Aile, Değerler ve Din: Teorik Bir Yaklaşım.....	409
Fatma BALCI ARVAS	409
Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Çocuk Gelinler*	435
Fatma BAŞAR, Yıldı Arzu ABA.....	435
Osmanlı Devleti’nde Balıkesir ve Çevresindeki Avcılık Teşkilatı’nın Yapılanması	441
Ferdi GÖKBUĞA	441
II. Abdülhamit Dönemi İstanbul’unda Ramazan Eğlenceleri: Şehzadebaşı Piyasası	451
Fatma TUNÇ YAŞAR.....	451
XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Batı Türkiye Misyonuna Gelen Kadın Misyonerler ve Faaliyetleri.....	460
Fatma ÖKSÜZ	460

Üstün Yetenekli Bireylerin Benlik Saygısı ve Aile Tutumlarının İncelenmesi	473
Funda BULUT	473
DARYNDY BALALARMEN JÚRGIZILETIN ÁLEÝMETTİK-PEDAGOGİKALYQ JUMYS EREKSHELİKTERİ.....	494
Gaıbyllaeva S.S., Tadjibaeva J.S.	494
Yaşlanma Algıları Ölçeği Kısa Formunun (Yao-Kf) Türkçe Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi: Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma	500
Gülay GÜNAY, Ayfer AYDINER BOYLU, Cengiz KILIÇ	500
Anadolu Türkmen-Yörük Müzik Deneyimlerinden Örnekler.....	519
Gülcan ERTAN HACISÜLEYMANOĞLU	519
Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyon ve Yabancılaşma İlişkisi	533
Gökhan ZOBAR	533
XIX. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Macarlar.....	548
Hakan TÜRKKAN	548
Sünbül Sinan ve Bir İlahisi Bağlamında Tasavvufî Görüşleri	560
Halim GÜL	560
Din ve İnsan Bağlamında Deizm	572
Halis ÇAVUŞOĞLU	572
Değerler Eğitimi Kurumu Olarak Tasavvuf ve Tarikatlar.....	578
Hamdi KIZILAR	578
Türkiye'deki Beşeri Sermaye ve Dış Ticaret İlişkisi.....	586
Hayrettin KESGİNGÖZ	586
Finansal Gelişmişlik Düzeyi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Değerlendirme.....	596
H. Nehrini TUNALI, Özlem ARSLAN	596
BehlülBehçet'in MuhammedoğullarıTarihinde "Teşrih Ve Muhakeme" İsimliEserindeTarihi Gerçeklerin Yansıması	609
Hicran BABAYEVA	609
Markaların Özel Günlerde Sosyal Ağ Sitelerinde Paylaştıkları Emojiler ve İletilen Mesajların Değerlendirilmesi.....	617

Hicran ÖZGÜNER KILIÇ.....	617
İletişim Çağında Kültür ve Kültürel Kimlik	628
İbrahim İPEK.....	628
Toplumsal ve Mekânsal Dışlanmada Etnisite; Edremit ve Lüleburgaz Kentinde Romanlar.....	637
İclal KAYA ALTAY	637
Sosyal Medya, 'Yeni İnsan Tipi' ve Etik Sorunlar	658
İhsan ÇAPCIOĞLU	658
Yaşlılık Döneminde Dini Yönelimler: Literatür Eksenli Bir Değerlendirme	669
İhsan ÇAPCIOĞLU, Ahmed Hamza ALPAY	669
Din, Kimlik ve Müfredat Ekseninde İmam-Hatip Liselerinin Değişen Profili	683
İhsan ÇAPCIOĞLU, Nurullah KARAKAŞ	683
Dijital Dönüşüm Çağının Sorunu Olan Dijital Yalnızlık Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme	694
İsmail KURTULDU	694
The Impact of Clil Technology on the Teaching of Physics in Secondary School.....	696
Issabekova G., Begaliev A., Duisenova N., Ilyas I.....	696
Notification of Divan-i Hikmet in Hoca Ahmed Yesevi's Culture...701	
Issabekova G.B., Rayimbekova D.L., Toyshibekova G., Alykhanova G., ...	701
Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya ve Kimlik İlişkisi	711
Jale AVYÜZEN ZOBAR.....	711
Karagöz Müziğinin Tipler Üzerinden İncelenmesi.....	726
Kadriye BOZKURT KATIKCI.....	726
RÝHANI JAŇGYRÝ – JEKE TULĜAĜA.....	739
RÝHANI-ADAMGERSHILIK TÁRBIE BERÝDÍŇ NEGIZI	739
Koshimbetova Seisekyl Aıtjanovna.....	739
Ali b. İbrâhim ez-Za'ferânî Efendi' nin Fâtiha Sûresi' nin Okunmasına Dâir Bir Risâlesi.....	743

M.Sami ÇÖLLÜOĞLU	743
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentində Qazax qəzası nümayəndələrinin fəaliyyəti	757
Məlikli Nurlanə	757
Turizm İşletmelerinde Kariyer Platosu Sorunu ve Çözüm Önerileri	766
Mehtap TÜRKAN	766
Turizm İşletmelerinde Çalışan Kadınların İş ve Aile Yaşamı Dengesi Üzerine Bir Araştırma	769
Mehtap TÜRKAN	769
Cezalandırma Yöntemleri Açısından Emeviler Devletine Genel Bir Bakış.....	771
Melek YILMAZ GÖMBEYAZ	771
Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notları ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ..	779
Meltem Ece ÇOKMUTLU, Metin KILIÇ.....	779
Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği.....	794
Merve Çelik KEÇİLİ, Ethem ESEN	794
Bir Mûsikîşinas Azîz Mahmud Hüdayî.....	801
Merve Nur KAPTAN Volkan KAPTAN	801
Bir İnanç Problemi/Krizi Olarak Deizm ve Temelleri Üzerine Psiko- Kelim Analizleri	814
Meryem GÜNERİ	814
1998-2018 Yıllarında Yaşanan Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkisinin Değerlendirmesi.....	836
Murat YILDIRIM, İnci Merve ALTAN	836
Sosyal Medyada Nefret Söylemi: İslamofobi.....	847
Mustafa BOSTANCI.....	847
Parties, Campaigns, and Experts: An Overview of Political Marketing	849
Mustafa BÖLÜKBAŞI.....	849

The Shift from Paganism to Monotheism in Epic Poetry	856
Mustafa CANLI.....	856
Yıldırım-İmamoğlu tartışması: 23 Haziran İstanbul seçimi canlı yayını üzerine bir içerik analizi	866
Mustafa İNCE.....	866
Vur, Kır, Parçala, Bu Maçı Kazan! Futbolun Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme	879
Mustafa İNCE.....	879
İlyas Esenberlin'in Gazap (Göçebeler III) Romanında Sınıf Çatışması	898
Mustafa KUNDAKCI	898
Kırgız Türkleri ve Anadolu Türkleri Arasındaki Yas Benzerlikleri .	910
Mustafa KUNDAKCI	910
Balıkesir Çevresinde Bir Antik Kent: Hadrianoutherai.....	919
Mustafa TÜRK.....	919
Eski Ahit'te Yer Alan Bazı Müzik Aletleri	929
Mustafa YİĞİTOĞLU	929
Haklar ve Sorumluluklar Bağlamında Hz. Peygamber'in Aile Düzeninin İnşasında Hüsn-i Muamele.....	936
Mustafa YİĞİTOĞLU, Merve YİĞİTOĞLU	936
Kültürel Özelliklerin Sağlık Üzerine Etkileri.....	944
Nesrin İLHAN, Latife Utaş AKHAN.....	944
XXI GASYRDAĞY BILIM MAZMUNY JÁNE JAŇGYRÝ	955
PRINTSIPTERI	955
Nýrpeısov Mýhametjan Kenjetaevıch.....	955
Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Demokrasi Açığı Sorunu	959
Omca ALTIN	959
Teknoloji Devlerinin İfade Özgürlüğü İhlalleri Işığında Otoriterleşen Liberal Küresel Sistem.....	969
Ömer Kemal BUHARİ.....	969

Berger ve Luckmann'ın Modern Çağın Anlam Krizine İlişkin Teşhis ve Çözüm Önerileri: Eleştirel Bir Değerlendirme	983
Ömer KÜÇÜK	983
Çağrı Merkezi Çalışanlarının Duygusal Emek Boyutu	995
Özay Umut TÜRKAN	995
Gece Çalışmasının İşçi Sağlığı Üzerindeki Etkileri	997
Özay Umut TÜRKAN	997
M. Yu. Lermontov'un "Rusalka" (denizkızı) ve "Morskaya Tsarevna" (deniz prensesi) Adlı Şiirleri Örneğinde Rus Mitolojisindeki "Rusalka" Karakteri	999
Özlem ÜNSAL	999
Türkiye'nin Toplumsal Yapısında "Kalkınma" Söylemi: I. ve II. İktisat Kongreleri Örneği	1014
Öznur AKKAYALI, Celalettin YANIK	1014
Balıkesir Yöresi Türkülerine İlişkin Bir İnceleme	1035
Pınar KIZILHAN, Aşkın ÇELİK	1035
Bir Klasik Olan Neseî Tefsirinde Yûsuf Sûresi/Kıssası	1049
Recep DEMİR	1049
İslam Teolojisinde Kutsal Kitap İnancı: Kutsal Metinlere Olan İhtiyacın Teolojik Temelleri	1067
Recep ÖNAL	1067
Milli Mücadele Dönemi'nde King-Crane Komisyonu'na Son Osmanlı Mebusan Meclisindeki Rum Mebusların Sundukları Memorandum	1082
Resul YAVUZ	1082
Muhasebe Alanındaki Dönüşüm ve Yapay Zeka	1092
Reyhan SARIÇİÇEK	1092
RÝHANI JAÑGYRÝ, PATRIOTTYQ TÁRBIE BASTAÝY –	1100
MEKTEPKE DEINGI TÁRBIE ÚDERISINDE QOLDANÝ	1100
Esenova Narıma Borıbaıqzy	1100
NURLY BOLASHAQTYÑ DAÑGYL JOLYNDAĞY	1107
BILIMDI JASTAR	1107

Sanai Gayhar Eraluevna.....	1107
The Role of Socialization in a Foreign Language Environment.....	1111
Seidaliyeva G.SH., Alymbayeva S.....	1111
معييارا التشبيه والاستعارة في كتاب الموازنة للآمدي.....	1116
el Muvazene beyne šiiri- tayiyen) adlı kitabın teşbih ve istiare kriterleri.....	1116
Sehil DERŞEVİ.....	1116
Müzik Yoluyla Rekreasyon	1131
Serkan ÇELİK	1131
Analysis of Foreign Trade Between Turkey and Libya.....	1139
Serkan DİLEK, Nagmi M. Moftah Aimer, Mustafa Khalifa Thawadi El Hamoudi, Ammar Ayyad Zayid Bin Zaed	1139
Potential and History of Turkey-Portugal Foreign Trade.....	1144
Serkan DİLEK, Jose Ramos Pires MANSO.....	1144
The Role of Socialization in A Foreign Language Environment.....	1148
Seidaliyeva G.SH., Alymbayeva S.....	1148
Sanat Eseri Nedir? Kant ve Hegel Estetiği Üzerinden Bir İnceleme	1153
Suat Soner ERENÖZLÜ	1153
Türkiye’de Kolluğun Hesap Verebilirliğinde Yeni Bir Mekanizma: Kolluk Gözetim Komisyonu.....	1155
Süleyman SÖZEN	1155
İş Sağlığı Güvenliği Eğitiminin Üniversite Düzeyinde Gelişiminin Seçilmiş Bazı Üniversiteler ve İstanbul Gedik Üniversitesi’nde İncelenmesi	1165
Şenay KEÇECİ.....	1165
Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Ereğli Doğumlu Devlet Memurları	1174
Tahir BİLİRLİ.....	1174
«ÓZIN-ÓZI TANÝ» RÝHANI-ADAMGERSHILIK BILIM BERÝ BAĞDARLAMASY NEGIZINDE OQYTÝ MEN TÁRBIELEÝ EREKSHELİKTERİ	1193

Tlegenov Daýlet Bisenbaevich, Gaibýllaeva Saýle.....	1193
ETNO-MÁDENIET QUNDYLYQTARY NEGIZINDE RÝHANI- ADAMGERSHILIK QASIETTERDI QALYPTASTYRÝ JOLDARY .	1199
Toqbergenova Zaýıra Sündetqyzy	1199
İbn Arabî'nin (638/1240) "Vahdet-i Vücûd ve İnsan-ı Kâmil" Anlayışı Çerçevesinde Din ve Değer Eğitimi	1204
Tuğba YAZICI.....	1204
Üsküdârî Muhammed Emin Efendî (1149/1736) Ve Tefsir Risaleleri	1221
Tuğrul TEZCAN	1221
Buhara Emirliğinin Sosyal ve Ekonomik Yaşamını İncelemede Saray Divanhanesi Belgelerinin Yeri (Mübareknameler)	1230
Uktambek SULTONOV, Mahfuza ABDUVAHABOVA.....	1230
Problems of Kirghiz Students in Turkey	1238
Umarov Abdurahab, Karimov Akram Abbasoviç, Azadbek Karamatov	1238
"Dergipark" Kapsamındaki Akademik Dergilerde "Göç ve Uyum" Başlıklı Makalelerin İncelenmesi	1243
Verda CANBEY-ÖZGÜLER.....	1243
Avrupa Birliğinin Göç Politikasının Aşırı Sağ Unsurlara Etkileri..	1252
Yasemin OĞUZLAR TEKİN	1252
Şevket Süreyya Aydemir'in Kadro Hareketi'nde Şekillenen Devlet Tasavvuru	1272
Yasin TURNA.....	1272
Mağcan Cumabayulı'nın 'Künşığıs' Adlı Şiirinde Doğu Sembolü .	1293
Yılmaz BACAĞLI.....	1293
Enderunlu Vâsıf Divanı'nda Şair Özellikleri	1301
Zafer TOPAK.....	1301
The inter-parliamentary relations among the Republic of Azerbaijan and Western European states (1995-2015).....	1315
Zaur MAMMADOV, Raida ALIYEVA.....	1315

Ürdün’de Kısa Hikâye ve Musa İbrahim Abu Rayash’ın “Kelebek”
Adlı Hikâyesinin Tahlili 1323
Zeynep ÖZKANLI..... 1323
Group Work in Language Classes (Russian, Kazakh) With Students of
Non-Language Specialties in A Pedagogical University 1335
Аладьина Л.А., Минайдарова М.Е., Турарова А.Н., Асылбекова
Н.У 1335
Photosynthetic Activity and Accumulation of Harvest of Dry Mass of
Sugar Beet on Mead – Gray Soils of The South of Kazakhstan 1342
Мирзалиев К.М., Тулеубаев Ж.С., Зияева Г.К., Мураталиева А.А.,
..... 1342
Adaptation of First Graders in Primary School..... 1353
Сейдалиева Г.Ш. , Сматова К.Б., Сабралиева Ж.Т.,..... 1353

II. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi

II. International Congress of Human and Social Science Researches

İslam Teolojisinde Kutsal Kitap İnancı: Kutsal Metinlere Olan İhtiyacın Teolojik Temelleri

Recep ÖNAL

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı

onal1975@gmail.com

Özet

İnsana yüklenen görevin önemi dikkate alındığında, nübüvvetin Allah'ın insana verdiği en büyük lütuf olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Allah Teâlâ, merhameti gereği insanları imtihanlarında yardımsız bırakmamış, onlara dünya ve âhiret mutluluğunu kazanmada rehberlik etmeleri için tarih boyunca çeşitli peygamberler ve ilahî kitaplar göndermiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de kitaplara iman inanç esasları arasında zikredilmiş, Allah'a imandan sonra, peygamberlere ve getirdikleri kitaplara aralarında ayırım gözetmeksizin inanmanın farz kılındığı bildirilmiştir. İslam âlimleri peygamberliği ve ilahî metinleri, insanlığın dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmesi için gerekli görmüşler; bu gerekliliği de genelde insanın özelde aklın bütün alanları kapsama yetersizliğinden hareketle temellendirmeye çalışmışlardır. Özellikle insanların farklı yaratılışa olmaları, her şeyi gereği gibi anlamadaki acziyetleri, onları böyle düşünmeye sevk etmiştir. Buna bağlı olarak yaratıcıya karşı "kulluk" bilinciyle hareket edilmesi üzerinde durulmuş, Allah'ın rahmetinin bir gereği olarak, insanların ilahî metinlerle desteklediği fikri genel kabul görmüştür. Bununla birlikte insanlık tarihinde birçokları Allah'a inandığını söylemekle birlikte peygamberlere ve kutsal kitap inancına kayıtsız kalabilmiştir. Bazıları inkârlarını farklı şekillerde ortaya koyarken, kimileri de aklın mutlak hakikate ulaşmada yegâne vasıta olduğunu iddia ederek, nübüvvet ve vahiy inancını açıkça inkâr edebilmiştir.

Müslümanlar âlimler İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren nübüvvet ve vahiy reddedenlere karşı mücadele etmişler, hem fikrî ve hem de devlet düzeyinde cevaplar veren çalışmalar yapmışlardır. Bu çabalar, insanlığın ilahî vahye duyulan ihtiyaca dair akli tartışmaların zeminini oluşturmuş, nakil ile de desteklenerek sağlam bir savunma metodu geliştirilmeye çalışılmıştır. Biz bu çalışmamızda İslam düşünce geleneğinde vahiy/kutsal kitap inancının nasıl temellendirildiği meselesini ele aldık ve tespit edebildiğimiz hususların genel bir değerlendirilmesini yaparak genel bir bakış açısı ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İslam, Teoloji, Vahiy, Peygamber, Kutsal Kitap.

**The Holy Book Belief In Islamic Theology: Theological Foundations Of
The Need For Sacred Texts**

Abstract

Considering the importance of the duty assigned on man, it is understood that prophethood is the greatest grace given to man by Allah. In this respect, Allah Almighty, by virtue of His mercy, did not leave people unhelpful in their examinations and sent various prophets and divine books throughout history to guide them in gaining the happiness of the world and the hereafter.

In the Qur'an, faith in the books is mentioned among the principles of belief, and after faith in Allah, it is highlighted that believing in the prophets and the books they bring is obligatory without discriminating one from another. Islamic scholars considered prophethood and divine texts necessary for humanity to achieve the happiness of the world and the hereafter; they have tried to base this necessity on the basis of the insufficient coverage of all areas of the human in general and human mind in particular. Especially the fact that people are in different creations and their inability to understand everything properly led them to think like that. Accordingly, acting around the notion of worshipping was emphasized and as a requirement of Allah's mercy, the idea that people were supported by divine texts was generally accepted. However, many people in the history of mankind believe that they believe in Allah, but their beliefs about the prophets and holy books has remained indifferent. While some have denounced their denials in different ways, others have been able to explicitly deny the belief in prophethood and revelation, claiming that reasoning is the only means of attaining absolute truth.

Muslims scholars have fought against those who reject prophethood and revelation since the early days of Islam, and they have conducted studies that provide both intellectual and state-level answers. These efforts formed the basis of rational discussions about the need for divine revelation of mankind, and tried to develop a robust defense method by supporting it with hadiths. In this study, we have addressed the issue of how the revelation/holy book belief is grounded in the Islamic thought tradition and tried to present a general perspective by making a general evaluation of the issues that we can identify.

Keywords: Islam, Theology, Revelation, Prophet, Holy Book

Giriş

İslam inancına göre insanlar, Allah'a kulluk etmek ve bu konuda denenmek üzere yaratılmış olup, âhirette sorguya çekileceklerdir. Allah Teâlâ, insanlara olan sevgisi, merhameti ve şefkati gereği onları bu imtihan hususunda yardımsız bırakmamış, onlara dünya ve âhret mutluluğunu kazanmada rehberlik etmeleri için tarih boyunca her millete peygamberler gönderip, kutsal metinler indirmiştir. Bütün peygamberlerin temel görevleri ise Allah'tan aldıkları kutsal metinlerdeki (kitap ve suhurlar) ilâhî mesajları insanlara tebliğ etmek, iyiyi, doğruyu ve güzeli anlatmak, hakikat yollarını göstermek ve bu konuda kendilerine örnek ve model insan olmak, bu suretle insanları dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır.

İslam dini, insanlığın peygamberlere ve kutsal metinlere olan bu ihtiyacı nedeniyle hem peygamberlere hem de kendilerine indirilen kutsal metinlere iman etmeyi temel inanç esasları arasında saymıştır. Ayrıca bu ilâhî metinlere aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın iman etmeyi şart koşmuştur Yeşilyurt, 2015, s. 149). Nitekim Allah Teâlâ yalnızca Hz. Muhammed'e indirdiği Kur'an'a değil, ondan önce başka peygamberlere de indirdiği kitaplara iman etmeyi emretmiştir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir: "Sana ve senden öncekilere indirilenlere inanırlar." (Bakara 2/4); "Peygamber ve müminler Allah tarafından kendilerine indirilene, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler." (Bakara 2/285); Ayrıca başka ayetlerde de müminlerden bu kitapların hepsine inanmalarını ve Allah'ın kitabı oluşu bakımında bunlar arasında bir ayırım yapmamaları istenmektedir (Bk. Bakara 2/136; Al-i İmran 3/84).

Peygamberlere indirilen metinlere "kutsal metinler" veya "kutsal kitaplar" denmesinin nedeni, bu metinlerin Allah tarafından gönderilmesi, lafız (söz), mana ve muhteva (içerik) olarak onlarda hiçbir beşer katkısının bulunmamasıdır (Kılavuz, 2004, s. 273). Bu kutsal metinlere iman etmek Allah tarafından peygamberlerin bir kısmına bir takım ilâhî metinlerin (kitaplar ve sahifeler) indirildiğini, bu metinlerin doğrudan Allah'ın kelâmı olduğunu ve bunlarda bulunan emir-yasak, helal-haram ve va'd-va'îd gibi şeylerin hepsinin doğru ve hak olduğunu kabul etmek ve onlara bu şekilde inanmak demektir. Nitekim Kur'an'da "İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi." (Bakara 2/213) buyrulurak bu hususa dikkat çekilmiştir.

Kutsal metinlere iman etmenin dinden olduğu kesin olarak bilinen (zarûrât-ı dîniyye) hususlardan olduğu hem açık anlamlı ayet ve hadislerle hem de ümmetin icmasıyla sabittir. Nitekim Kur'an'da konuyla ilgili olarak: "Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar." (Bakara 2/4); "Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz" (Nisâ 4/136) buyrulurak kitaplara iman inanç esasları arasında zikredilerek Allah'a imandan sonra, hiçbir ayırım yapmadan bütün peygamberlere ve getirdikleri kitaplara inanmanın farz

kılındığı bildirilmiştir. Yine aynı ayetin devamında “Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır” ifadesine yer verilerek Allah'ın indirdiği kitapları inkâr etmenin ya da bir kısmına inanıp bir kısmını reddetmenin tam manasıyla sapkınlık olduğuna dikkat çekilmiştir (Nisâ 4/136. Ayrıca bkz. Bakara 2/177, 285; Şûrâ 42/15). Buna göre Allah'ın Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberlerine kitap ve suhuf şeklinde indirdiği kutsal metinlerin hepsine iman etmek, onlar arasında ayırım yapmamak ve Allah'ın kelamı oluş itibarıyla hak oluşlarına inanmak her Müslüman üzerine farzdır (Yeşilyurt, 2015, s. 149; Gölcük- Toprak, ts., s. 357).

Hadislerde de kitaplara iman etmek iman esasları arasında zikredilmiştir. Nitekim iman esaslarının sıralandığı Cibrîl hadisinde Allah'ın indirdiği bütün kitaplara inanmak gerektiği açıkça bildirilmiştir (Bk. Müslim, “İman”, 1, 5; Buhârî, “İman”, 37; Tirmizî, “İman”, 4; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16; Nesâî, “Mevâkîf”, 6). Yine buna benzer başka hadislerde de Kur'an'a ve kendisinden önceki indirilen kitaplara iman etmek inanılması gereken temel inanç esasları arasında zikredilmiştir (Buhârî, “İman” 37; Müslim, “İman” 5). İslam âlimleri de bu tür ayet ve hadislerden hareketle bir kimsenin Müslüman olabilmesi için ilâhî kitaplara iman etmenin farz; bunu inkâr etmenin ise küfür olduğu hususunda icma etmişlerdir. Buna göre bir insan, Allah tarafından peygamberlere indirilen kutsal metinlere inanmadıkça Müslüman olamaz.

İslam'da belirtilen temel inanç esasları bir bütün olup, bunlardan her biri, diğerine sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirinden ayrılmazlar. Bu nedenle aralarında ayırım gözetilmez. Birini reddetmek, diğerlerini de reddetmek anlamına gelir. Örneğin Allah'a ve peygamberlerine iman eden biri, aynı zamanda peygamberlere indirilen kitaplara ve bunları peygamberlere getiren meleklerle de inanması gerekir. Dolayısıyla kitaplara veya meleklerle inanmayan birinin, Allah'a ve peygamberlerine inanmasının da bir anlamı yoktur. Çünkü peygamberler ilâhî mesajları, Allah tarafından kendilerine vahyedilen kitaplar vasıtasıyla insanlara ulaştırırlar. Dolayısıyla kitaplara iman, peygamberliğe imanın da bir parçasını oluşturur. Buna göre kitaplara iman, Allah'a ve O'nun peygamberlerine olan inancın bir sonucu olmaktadır (Düzgün, 2009, s. 186). Başka bir ifadeyle kitaplara iman, Allah, peygamber ve melek inancının zorunlu sonucudur. Çünkü bütün peygamberler, Allah'tan vahiy almışlardır. Kutsal kitap ve suhuf da aldıkları bu vahyin bir ürünüdür. O halde denilebilir ki, Allah'a inanan bir insanın, O'nun peygamberler gönderdiğini ve melekler vasıtasıyla emir ve yasaklarını bildirdiğini, yani kitaplar gönderdiğini kabul etmesi zor olmayacaktır (Yeşilyurt, 2015, s. 150).

Kelâm geleneğinde kutsal metinlere iman konusu genel olarak bu metinlere duyulan ihtiyaç, onların sayıları ve isimleri, tahrif olup olmadıkları; Kur'an'ın diğer kutsal metinlerden üstün oluşu, bir Müslümanın diğer ilahî kitaplar karşısındaki tutumu gibi açılardan ele alınarak incelenmiştir. Bu bakımdan burada da konu işlenirken bu gelenek takip edilecek, konu ana başlıklar halinde genel hatlarıyla sunulmaya çalışılacaktır.

Kutsal Metinlere Olan İhtiyacın Teolojik Temelleri

Kutsal metinlerin sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm, kendisinden önce gelen bütün vahiyleri ayırım yapmaksızın hem tasdik eder (Âl-i İmrân 3/2) hem de onlara inanılmasını imanun bir gereği olarak şart koşar (Bakara 2/136, 285). Bu nedenle İslam inancına göre peygamberlere ve indirilen kutsal metinlere iman etmek her Müslümana farz kılınmıştır. Bu inanç doğrultusunda İslam âlimleri de peygamberlerin ve kutsal metinlerin insanlar için gerekli ve lüzumlu oluşunu çeşitli aklı delillerle ispatlamaya çalışmışlardır. Çünkü insanlık tarihinde bunları inkâr edenler her zaman olagelmıştır. Onların çoğu Allah'ın varlığını kabul etmekte, fakat gönderilen peygamberleri, indirilen kutsal metinleri ve bu doğrultudaki inanç esaslarını inkâr etmektedirler. Bu görüşlerini de aklın mutlak hakikate ulaşmada yegâne vasıta olduğunu iddia ederek temellendirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü onlara göre insan aklı peygamberlerin ve getirdikleri kitapların üstlendiği vazifeyi taşıyacak ve onlara ihtiyaç hissettirmeyecek derecede yetkinliğe sahip olup, kâinatta iyi-kötü, güzel-çirkin, hayır-şer vb. tüm hususları bilmeye yeterlidir. Dolayısıyla aklın bu yetkinliğine rağmen Allah'ın peygamber ve kitap göndermek suretiyle insanlara ilâhî emir ve yasakları sunması ise abes bir iş olup, ilâhî hikmete uygun düşmez (Mâtürîdî, 2005, s. 221-222; Pezdevî, 1994, s. 130). Zira peygamberliğin insanlığa sunacakları şeyler, ya aklın idrak alanı içerisindedir ya da değildir. Şayet bunlar aklın kavrayabileceği nitelikte ise, o zaman peygamber ve kitap gönderilmesine zaten ihtiyaç yok demektir. Çünkü insan aklıyla olanları bilebilir. Eğer söz konusu bilgiler aklın kavrayamayacağı türden bilgilerse, o zaman da onları peygamberlerin getirmesinin bir anlamı yoktur. Çünkü akıl kendisiyle kavranabilir şeyleri (makbul) kabul eder, makbul olmayanları değil (Bâkılânî, 1957, s. 104; İbn Hazm, 1999, 1: 86; Fahreddin er-Râzi, 1987, 8: 21).

Bu itirazlar karşısında İslam âlimleri peygamberliği ve kutsal kitapları, insanlığın hem dünya hem de âhiret mutluluğunu elde etmesi için gerekli görmüşler; bu gerekliliği de genelde insanın özeld aklın bütün alanları kapsama yetersizliğinden hareketle temellendirmeye çalışmışlardır (Mâtürîdî, 2005, s. 224, 227; Kâdî Abdülcebâr, 2001, s. 381 vd.; Cüveynî, 1995, s. 124-125; Önal, 2019, s. 213-217). Bu bağlamda insanların farklı yaratılışta olmaları, kendileri için değerler yelpazesinde her şeyin yerli yerince konulması gerçeği karşısındaki acizyetleri, yaratıcıya "kulluk" gayesini yerine getirmede duyulan ihtiyaçların sağlanması gibi hususlar üzerinde durmuşlar; Allah'ın rahmetinin bir gereği olarak insanların peygamberler ve kutsal kitaplarla desteklendiğini ispatlamaya çalışmışlardır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Allah'ın tanınması ve O'na karşı görev ve sorumlulukların yerine getirilebilmesi için peygamberlere ve getirdikleri ilahî metinlere ihtiyaç söz konusudur.

Öte yandan İslam inancına göre dünya hayatında insandan istenen asıl görev kendisinin yücelmesi, kemale ermesi, Allah'a yaklaşması, ilâhî bir atmosferde üstün meziyetlerin, hal ve tavırların sahibi olmasıdır. Bu görevlerin yerine

getirilmesi, iman hakikatlerinin bilinmesi, ibadet şekillerinin tanınması, ölüm ötesi, gerçeklerden haberdar olunması, kısaca Rabbin tanınıp bilinmesiyle ancak mümkündür (Gölcük-Toprak, ts., s. 355). Bu bakımdan insan, yaratıcısını bilmek zorundadır. İnsanın akıyla bir tek yaratıcıyı bulması mümkün olsa da, tam ve kâmil anlamda yaratıcıyı bilmesi ve tanınması sadece peygamberler ve getirdikleri kitaplar aracılığıyla mümkün olur (Zebîdî, 2002, 2: 312-313). Çünkü insan, duyularıyla Allah'ı algılayamaz. Akıl yetkisi ise sınırlıdır ve Allah'ın varlığına ulaşmış olsa bile ilâhî sıfatlar, Allah-insan, Allah-kâinat ilişkisi ve ulûhiyetle ilgili konularda kesin bilgi üretemez. Zira bu konuda ne akıl ne de duyular kesin ve mutlak bir kaynaktır (İbn Sinâ, 2005, 2: 189-190). Bu bakımdan insan aklının tek başına, Allah'a yaklaşmanın, O'na hakkıyla ibadet etmenin yollarını, ahiret hallerini, ebedî hayatın sırlarını bilmesi mümkün değildir (Gölcük-Toprak, ts., 355-354). Allah'ın normal koşullarda akıl ve duyu organlarıyla bilinmeyecek olan mahiyeti ve sıfatlarını, O'nun ilahlığını ve rabliğini, mabud olduğunu, bizden ne istediğini, emir ve yasaklarını, ceza ve mükâfatlarını, O'na karşı sorumluluklarımızı bilmemiz için O'nun gönderdiği ilahî kitapların desteğine muhtacız (Serdar-Işık, 2018, s. 97-98).

2. Ölüm sonrası hayata dair bilgilere ulaşmak için kutsal metinlere ihtiyaç vardır.

Bunların dışında insanın ölüm sonrası hayatına ilişkin pek çok soru da yine bu kutsal kitaplar sayesinde anlamlı cevaplar bulabilmektedir. İndirilen bu kitaplar ve orada insana sunulan rehberlik, yalnızca ufkumuzu değil ufkumuzun ötesini de aydınlatmakta, yalnızca dünyamızı değil öte dünyamızı da kazanabilecek reçeteler sunmaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 148). Bu bakımdan peygamber ve kutsal kitap inancı uhrevî konularda da büyük önem arz etmektedir. Zira âhirete yönelik bilgiler ancak bir peygamberin ve kendisine indirilen kutsal metinlerin haber vermesi ile bilinebilir. Çünkü insanın sadece akli yetenekleri ve duyularıyla uhrevî konuları bilmesi ya da Allah'ın muradını keşfedip, hayatına tatbik etmesi mümkün değildir (Mâtürîdî, 2005, s. 226, 229; Dihlevî, 2003, 1: 293-294; Sâbık, 2005, s. 221-222).

3. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda ortak bir paydada buluşabilmeleri için peygamberlere ve getirdikleri ilahî metinlere ihtiyaçları vardır.

Kur'an'da insanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir zemine oturabilmesi için insanların doğru ve faydalı bilgilere, ayrıca hak yolu gösteren ve dolayısıyla her şeyi bilen Allah'ın gönderdiği kitaplara muhtaç olduklarına dikkat çekilmiştir. Nitekim Kur'an'da insanların anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermeleri, onlara bir tek yaratıcının var olduğunu hatırlatıp, sadece O'na kulluk ederek O'nun belirlediği noktada birleşmelerini sağlamak amacıyla hak yolu gösteren kitaplar indirildiği ifade edilmiştir (Bakara 2/213. Ayrıca bk. Özarslan, 2013, s. 94; Topaloğlu v.dğr., 2002, s. 214).

İnsanın gerek ferdi, gerek toplum hayatı boyunca imanda, amelde, ahlakta, hukukta, sanatta, kısaca hayatın tüm kesiminde herkesin kabul ettiği birtakım

ilkelere bağlanması ve o ilkelerin ışığında hayatını tanzim etmesi gerekir (Gölcük-Toprak, ts., s. 354). Özellikle sosyal hayatta adalet ve mutluluğu gerçekleştirmek için insanlar kurallar koymak ve bu kuralları uygulamak zorunluluğu duymuşlardır. Hukuk kuralları böyle bir ihtiyaç ve böyle bir gayretin ürünüdür (Serdar-Işık, 2018, s. 100-101).

İnsan doğası gereği menfaatçi ve bencil bir varlıktır. Durum böyle olunca herkes için doğru ve adil olanı çoğu zaman tespit etmekte ve yerine getirmekte hatalı davranmaktadır. Çoğu zaman adaleti, doğruyu, güzeli, zulmü, yanlış ve çirkini kendi istek ve arzularının ya da çıkarlarına göre tanımlamaya ve belirlemeye çalışmaktadır. Bu da tüm insanlığın saadeti ve nizamı ile ilgili bir sistemin insan tarafından geliştirilmesine ya da herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir evrensel iyiye ulaşılmasına ve külli bir nizam ortaya konmasına engel teşkil etmektedir (Serdar-Işık, 2018, s. 100-101). Bu açıdan bakıldığında her türlü süflî istekten uzak, müteal bir ufka dayalı bir evrensel iyinin mevcudiyeti insan için büyük bir kolaylık olacaktır. İşte ilahî kitaplar, insanların külli bir kanun yapamamasından dolayı söz konusu prensipleri tespit ederek, herkesin üzerinde uzlaşabileceği evrensel doğruya, güzele ve iyiye ulaşmada insanlara rehberlik eden, önerdiği ahlakî yaşam biçimiyle insanın dünya hayatını ve sonrasını anlamlandıran önemli rehberler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 148; Serdar-Işık, 2018, s. 100-101; Gölcük-Toprak, ts., s. 354).

Bir başka açıdan insanda iyi nitelikler olduğu gibi kötü nitelikler de vardır. İnsan çoğu kez kötü niteliklerin tesirinde kalarak, hem kendisinin, hem de çevresinin yararlarını görememektedir. İnsanın bazen şer kuvvetlerin etkisinde kalması, birtakım zaaflarının olması, nefsine ve şeytana mağlup düşmesi yakinen bilinen, tecrübeyle sabit gerçeklerdendir (Gölcük-Toprak, ts., s. 354-355). Zira insan her ne kadar birçok yetenek ve özelliğe sahip olma yönüyle ayrıcalıklı bir konumda olsa da, kendisinde bulunan şehevî kuvvetlerin etkisinde kalarak aklını ve iradesini her zaman doğru kullanamamakta, bazen yanlış kararlar verebilmekte, sahip olduğu öfke ve nefret vb. niteliklerinden ötürü de kötülük ve zulüm yapabilmektedir (Yeşilyurt, 2015, s. 147). İşte bu noktada da aklın vahiy ve peygamber tarafından aydınlatılmasına ve tamamlanmasına; insanın hemcinslerine karşı olan davranışlarının düzenlenmesine kadar her türlü fiillerinde, hangi işlerin insanı cennete hangilerinin cehenneme götüreceğinin bilinmesinde kısaca ilâhîyat, ibadet ve âhîret konularında doğru bilgi almak için Allah'ın gönderdiği kutsal kitaplara ihtiyaç söz konusudur (Mâtürîdî, 2005, s. 224, 227; Gazzâlî, 1971, s. 145; Zebîdî, 2002, 2: 311).

4. İnsanların aklı ve yetenekleri sınırlı olduğu için dinin temel esaslarını bilmede yetersiz kalır. Bu bakımdan dinin temel esasların bilinmesi için ilahî metinlere ihtiyaç vardır.

İslam âlimlerine göre insan diğer varlık türleri içinde en mükemmeli olması yanında, sahip olduğu akıl ve iradeyle iyi ile kötüyü ayırt edebilecek güçtedir. Bu, onu diğer varlıklardan ayıran önemli bir niteliktir. Bu insanî yeti, onu sorumlu bir varlık yapmaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 147). Daha açık bir ifadeyle

insan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi bir takım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekleri ve kuvvetlerini kullanmak suretiyle, dünyadaki mutluluğun yollarının bir kısmını tespit edip, belki huzurlu bir hayat yaşayabilir. Ama âhirette kendisini mutlu kılacak esasları keşfedip ortaya çıkarması, itikadî, amelî ve ahlakî hüküm ve ilkeleri bulması, özellikle Allah'a nasıl ve ne miktarda ibadet yapılacağı yani ibadetlerin keyfiyeti ve miktarı, haram ve helal olanları tespit etmesi mümkün olmaz (Gazzâlî, ts, s. 56; Ebü'l-Muîn en-Nesefî, 2003, 2: 9 vd.; Teftâzânî, 1991, s. 294). İşte tüm bu hususların bilinip tespit edilmesi peygamberlere indirilen ilahî kitaplar sayesinde mümkündür. Çünkü insanlar, yaratılırken akıl, irade ve duyu organları gibi birtakım yeteneklerle donatılmış olmalarına rağmen yine de ilahî yardıma ihtiyaç duyarlar. Zira insanların bu yetenekleri kendi gücü oranında sınırlı olup insanın kendisi gibi sınırlı ve sonludur (Özarlan, 2013, s. 94). Bu bakımdan insan, kendisi için bilinmesi bazen şart, bazen faydalı, bazen de lüzumlu olan her şeyi kavrama ve anlama kabiliyetine sahip değildir. Mesela insanın idrak gücü sınırlıdır. Gözün görme, kulağın bir işitme sahası ve sınırı olduğu gibi aklında bir anlama, bilme sahası ve sınırı mevcuttur. Akıl ve zekâ, bu sınırın ötesinde kalan şeylerden bazılarını yarım, hatalı ve müphem bir şekilde sezer ve bilir. Bu açıdan insan aklı her zaman iyi veya kötüyü idrak edemeyebilir. Buna göre insanın gücünü aşan konularda, gücünün yettiği fakat yanılma ihtimali olan hususlarda vahye, ilahî kitaba gereksinimi olduğu açıktır. İşte bundan ötürü insanoğlu, peygamberlerin getirdiği kutsal metinlerin yol göstericiliğine muhtaçtır (Mâtürîdî, 2005, s. 224, 227; Gazzâlî, 1971, s. 145; Zebîdî, 2002, 2: 311). İnsanın bu ihtiyacını en iyi bilen Allah, kullarına bir lütuf ve ikram olarak peygamberleri aracılığıyla ilahî kitaplar indirmiş ve ona yol göstermiştir. Dolayısıyla bu kitaplar, indirildikleri toplumlar için Allah'ın hükümlerinin açıklığa kavuşacağı, tebliğ edilen dinin temel iman esaslarının, amelî ve ahlakî hükümlerinin ve bunların dışındaki farz, vacib ve haramların tespit edileceği temel kaynaklardır (Özarlan, 2013, s. 94). Bu bakımdan peygamberlere insanlara ulaştırmaları için gönderilen kutsal metinler, ilâhî yol göstermelerle insanların önünü aydınlatan, onları sırat-ı mustakime götüren ve böylece dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayan hidâyet vesilesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan insan bütün yaratıklar arasında en şerefli mahlûk ve birçok yetenek ve meziyete sahip olarak yaratılmasına rağmen zayıf iradeli, duygusal, yalan konuşmaya meyilli; inkâr etmeye, kötülük yapmaya ve haktan uzaklaşmaya da elverişli bir yapıya sahiptir (Zebîdî, 2002, 2: 312-313). Bu bakımdan insanoğlu her ne kadar aklı, beşerî kuvvetleri ve eşya hakkındaki bilgisi sayesinde keşifler yapıp tabiata hükmetse de ve bazı hakikatlere erebilse de kendi nefsine karşı zayıf düşer. Her zaman kendisi için iyi ve kötü olanı ayırt edemeyebilir, karşılaştığı olayların akibetini doğru tahmin etmede hata edebilir, nefsinin istekleriyle nasıl baş edeceğini bilemeyebilir. Bu nedenle başarıların en büyüğü tabiata hükmetmek değil kendi nefsini hükmetmektir. Kemalin en yükseği bu başarıya ulaşmaktır. Bu başarıya ise sadece Hak Teâlâ'nın insanlara hidayet rehberi olarak gönderdiği peygamberler ve kutsal metinlerle ulaşılabilir (Aydın, 1964, s. 275-276;

Yeşilyurt, 2015, s. 147). Dolayısıyla insanlar, hayatın her sahasında, düşüncede, amelde hayra ulaşmalarını sağlayacak (Mâtürîdî, 2005, s. 224–225; İbn Rüşd, 2004, s. 240; Sâbûni, 2003, s. 39, 50), kulluklarını, ibadetlerini, ceza ve mükâfatlarını kendilerine bildirecek, yeri geldiğinde onları ikaz edecek bir uyarıcıya ve rehberine ihtiyaç duymaktadır. İşte bu rehber de Yüce Yaratıcının gönderdiği peygamberler ve kendilerine indirdiği kutsal metinlerdir (Zebîdî, 2002, 2: 312–313). Nitekim Kur’an’da, insana, nefsinin arzu ve ihtiraslarına karşı koyamadığı zamanlarda, ona Allah’tan “ilâhî bir söz” şek-linde yardım geldiği haber verilmektedir (Bakara 2/37). İnsanların ilk babası Âdem’e gönderilen ilâhî yardım ve vahiy, Âdemoğullarına da, ilâhî irşad ve rehber olarak gönderilmiştir. Kur’an’da “Benden size bir hidayet gelecektir. O’na tâbi olanlara ar-tık hiç bir korku yoktur. Onla mahzun da olmayacaklardır.” (Bakara 2/38) buyrulmaktadır. Bu ve daha birçok ayet, insanın ilâhî vahye muhtaç oldu-ğuna, vahye tabî olursa nefsin ve şeytanın istek ve arzularına karşı koyarak birçok kötü-lüklerden korunacağına, her türlü şer kuvvetleri yenerek huzur ve güven içinde kemale doğru yükseleceğine delâlet etmektedir (Aydın, 1964, s. 276).

5. Hayatın anlamı ve amacına dair insan idrakini aşan temel sorulara ikna edici cevapların verilebilmesi için ilahî metinlere ihtiyaç vardır.

Bir başka açıdan insanoğlunun dünyadaki temel gereksinimleri sadece hukuk, iktisat, maliye, siyaset, ilim, teknoloji ve benzeri alanlardaki uzmanlara ve bilirkişilere ihtiyaçlarıyla sınırlı değildir. Bunların yanı sıra insanın varoluş amacını ve hayatın anlamını anlatacak, insan nedir ve niçin yaratılmıştır? Hayatın asıl gayeleri nelerdir ve nasıl elde edebilir? (Gaznevî, 1998, s. 119 vd.; Afzalur Rahmân, 1996, 6: 60-63). Ben nereden geldim, burada ne işim var, nereye gideceğim ve ne olacağım, beni yok iken var eden birisi var mıdır, varsa bu yaratıcı benden ne istemektedir, istediklerinin yerine getiremezsem sonuç ne olacaktır, bir ceza ve mukafaat var mıdır? gibi insan idrakini aşan sorulara cevap olacak hususlar da insanoğlunun temel ihtiyaçları arasında yer alır. Yaratıcının varlığı ve sıfatları, insanın yaratılış amacı ve gayesine yönelik bu tür soruları insan aklı hep sormuş ve cevap aramıştır. Ancak insan aklı bu tür sorulara yeterli ölçüde ikna edici cevap verememiştir (Serdar-Işık, 2018, s. 97-98). İşte insanlara yaratılışa, hayata ve akıbete dair bu soruların cevabını verebilecek, onlara dünyada var olmanın amacını ve anlamını anlatacak bir rehberin olması gerekir. İşte bu rehber, Allah’ın gönderdiği peygamber ve getirdikleri kutsal metinlerdir (Afzalur Rahmân, 1996, 6: 14–15, 60-63; Gaznevî, 1998, s. 119 vd.).

6. Metafizik (Gayb) âleme dair kesin bilgilere ulaşmak bakımından kutsal metinlere ihtiyaç söz konusudur.

Bilindiği üzere kelam geleneğinde insan bilgisinin kaynağı üçtür; duyular, haberler ve akıl (Mâtürîdî, 2005, s. 9-10). İnsan kendini, kendi dışındaki varlığı ona verilen bu üç şeyle bilebilir. İnsan, şahadet âlemi denilen ve içinde yaşadığımız bu evren ve dünya ile ilgili bilgileri bu üç bilgi vasıta ile idrak edecektir. Ancak tüm bu gerçeklik bu dünya ve evrenden/fizik âleminden ibaret değildir. Dinler bize bu fizik âleminden başka, metafizik âlemlerin de

gerçek varlıklarının olduğunu haber vermektedir. Allah, melek, şeytan, gökler şeklinde ifade edilen metafizik mekânlar vb. bizimkilerden farklı zamansal boyutlarının olduğu ifade edilmektedir. Bütün bunlar duyu organlarının idrak sahasının dışındaki âlemler ve onlarla ilgili hususlardır (Serdar-Işık, 2018, s. 98-99). Çünkü bilgi elde ederken kullandığımız duyu, haber ve akıl kendi alanlarıyla sınırlıdır. Bu açıdan her bir kaynağın verdiği bilgiyi diğeri sağlamaz. Mesela fizikî dünya ile ilgili bilgilerimizin kaynağı duyular, geçmiş ile ilgili alanlardaki ise haberlerdir (Özcan, 1993, s. 57). Akıl ise çoğu zaman insani tecrübe ile sınırlıdır. İnsan duyu ve haberlerle tecrübe sahibi olduğu konularda akli daha verimli ve bilgi sağlar nitelikte kullanabilmektedir. Halbuki metafizik âlem tecrübenin dışında kalmaktadır. Bu bakımdan akıl soyut ve tecrübe edilemeyen konuları anlamakta güçlük çeker, zorlanır ve çoğu zaman da aciz kalır. Bu konuda bir fikre ulaşabilmek için istidlâla başvurarak bazı gerçekleri tahmin edebilir, mümkün veya imkânsız olduklarını düşünebilir (Serdar-Işık, 2018, s. 98-99). Ya da o âlem hakkında bilgi sahibi olduğuna inandığı birisinin haberine ihtiyaç duyar. İşte bu noktada yine peygamberliğin ve vahyin rolü devreye girmektedir (Gaznevî, 1998,, s. 119 vd.; Afzalur Rahmân, 1996, 6: 60-63). Dolayısıyla insanın duyulara konu olmayan metafizik, aşkın ve gayb âlemleri hakkında bilgilenmesi için sahip olduğu bilgi kaynaklarından daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu bilgiler ise ancak bu gayp ve metafizik âlemle irtibatı olan bir elçiden öğrenilebilir. Bu elçiler ise ancak peygamberlerdir ve onlara aşkın âlemden gönderilen mesajlar yani vahiy ürünü olan kutsal kitaplardır (Serdar-Işık, 2018, s. 100).

7. İnsan din ve inanç konularında tek başına, mümkün ve mubah kapsamına giren hususları aklıyla bilemez. Bunları bilebilmek için peygamberlere ve getirdikleri ilahî metinlere ihtiyaç vardır.

İnsanlar dinî konularda vâcip ve müstahil olanı bilme ve kavrama yeteneğine sahip olsalar da mümkün, câiz ve mubah kapsamına girenleri, peygamberin yol göstericiliği olmaksızın bilmeleri mümkün değildir. İşte bu kapsama giren hususları açıklayacak ve eşyanın hakikatlerini insanlara öğretecek bir peygamberin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan akıl maslahat ve mefsetlerin bir kısmını fark edebilir, fakat çoğu şeyleri idrak etmekten acizdir. Özellikle de çelişkili durumlarda, belki bir kısmını müstakil olarak idrak edebilir, bazısını idrakte ise yetersiz kalır, bir çıkış yolu bulamaz. Bir kısmında ise tereddütte kalır, karar veremez. Bu nedenle aklın iki ihtimalden birini tercih edemeyip tereddütte kaldığı hususlarda (mümkün) örneğin bir şey hakkında iyi olduğu yönünde zann-ı gâlibin ve çirkinliği yönünde de vehmin olması durumunda ortaya çıkan karışıklığı/tereddüdü, peygamberler, getirmiş olduğu vahiyle ortadan kaldırır. Aklın idrak edebileceği hususlarda (vâcip ve müstahil) ise peygamberlerin getirdiği bilgiler akli destekleyip teyit eder. Bu durum, akıl ve naklin çeliştiğini değil birbirini desteklediğini gösterir. Dolayısıyla peygamberlerin aklın anlamakta yetersiz kaldığı veya tereddüde düştüğü hususları (mümkün) açıklaması ve bu konudaki ihtimalleri ortadan kaldırması, aklın idrak edebileceği

hususlarda (vâcib ve müstahil) ise onu desteklemesi nübüvvetin ve vahyin gerekli olduğunu göstermektedir.

8. Peygamberlerin ölümünden sonra sapmamak için yazılı metne ihtiyaç vardır.

Peygamberlerin vefatlarından sonra kendilerine inanan insanların peygamberlerin öğrettiği hak yoldan sapmamaları, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, hak ile batılı ayırt edebilmeleri; helal ile haramı, emir ile yasakları öğrenebilmeleri için önlerinde başvuracakları hazır kutsal metinlerin de bulunması gereklidir (Gölcük-Toprak, ts., s. 355). Aksi takdirde insanlar duygusal bir tavır içine girerek heva ve heveslerine uyar ve böylece hidayetden kolayca saparlar. Halbuki insanların elinde manevî yaptırım gücüne sahip bulunan ilahî kitapların bulunması halinde problemlerini en isabetli yöntemle çözebilirler (Topaloğlu v.dğr., 2002, s. 215).

9. Bütün insanlar için kültür ve medeniyet oluşturulmasında peygamberlere ve getirdikleri kutsal metinlere ihtiyaç vardır.

İnsanın dünyada var olmaya başladığı ilk evrede öğretilip eğitilmesi için dil bilgisine, hayatını sürdürebilmesi için beslenmeye, beslenmek için hayvancılık ve ziraata, soğuk ve sıcaktan korunmak için elbise ve eve, toplum düzenini sağlamak için de hukuka dair bilgilere muhtaçtır. İnsan hayatı için zorunlu olan bu bilgileri birçok yeteneğe sahip olmasına rağmen insanın kendi kendine ve tecrübe yoluyla öğrenmesi akla yatkın görünmemektedir. Bu bakımdan insanların, yerleşik hayata geçip, şehirler halinde düzenli bir hayat kurabilmelerini, düşüncede, sanatta, ilimde, kültür ve medeniyette kısaca hayatın her sahasında ilerleme kaydedebilmelerini sağlayacak bir rehber ihtiyaçları vardır. Peygamberlere indirilen kutsal kitapların insanlara barınma, gıda, üreme, eğitim, hukuk, siyaset, ticaret, çeşitli sanatlar, tıp gibi dünyevî ihtiyaçlara dair ilk bilgilerin nübüvvet aracılığıyla öğretildiğini haber vermeleri de bu gerçeği doğrulamaktadır. Ayrıca peygamberlerin birçoğunun da değişik mesleklere sahip olduğu bilinmektedir. Öyleyse bütün insanlık için sanat ve mesleklerin geliştirilmesi ve bir medeniyetin oluşturulması nübüvveti gerekli kılmaktadır.

10. İlahî kitap göndermek Allah'ın adalet, hikmet ve kelim sıfatının bir gereğidir.

Peygambere iman, Allah inancının da bir gereğidir. Allah'a iman etmek ise zâtının birliğine inanmanın yanı sıra zâtı için vâcib olan kemal sıfatlarını ve isimlerini de kabul etmeyi de gerektirir. Allah'ın ekmel varlık olduğunu gösteren kemal sıfatları ve isimlerinin başında ise adl, hakîm, kerîm, rahmân, rahîm, raûf, rezzâk, reşîd, vehhâb ve mütekellim gelir. O'nun bunlara sahip olması ahirette sorumlu tutacağı insanlara peygamber göndermeyi gerekli kılar. O'nun insanı sorumlu tutmaması hikmetle bağdaşmayacağı gibi sorumlu kıldığı halde ona yol göstermemesi de zikredilen isim ve sıfatlarıyla çelişir. Diğer taraftan kitaplara iman, Allah inancının da bir gereğidir. Çünkü Allah, "kelam" sıfatı ve "mütekellim" ismi ile nitelenmiştir. Peygamberlere indirilen kutsal metinler ise, bu sıfat ve ismin bir anlamda yeryüzündeki

tecellisi ve yansımasıdır. Bu bakımdan kutsal kitaplar, Allah'ın ezeli ilmi ve iradesiyle dilediği kadarını kelam sıfatı ve mütekellim isminin tezahürü olarak peygamberlerine vahiy yoluyla bildirdiği ilahî mesajlardır. Bu nedenle Müslümanlar, Kur'an'a "kelamullah" (Allah'ın kelamı) demektedirler. Allah Teâlâ, emir ve yasaklarını insanlara Kelam Sıfatı ile bildirmiştir. Ancak bunu melekler vasıtasıyla peygamberler üzerinden gerçekleştirmiştir (Yeşilyurt, 2015, s. 150).

Peygamberler bizzat Allah tarafından seçilen ve O'nun mesajlarını kullarına ulaştırmak için görevlendirilen elçiler oldukları için onlara itaat ve iman Allah'ın bir emridir (Nisâ 4/59, 80; A'râf 7/157; Ahzâb 33/21). Bu nedenle, onlara itaat etmeyi ve inanmayı reddeden kişi aslında Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi reddetmekte ve bir âsi olmaktadır. Bu ise Allah'ın yetkisini ve otoritesini reddetmek anlamına gelir.

11. Erdemli bir birey ve toplum modeli oluşturabilmek için kutsal metinlere ihtiyaç vardır.

Allah'ın kutsal metinler göndermesinin en önemli sebeplerinden bir tanesinin insanoğlunun bireysel ve ahlâkî gelişimine katkı sağlamaktır. Kâinatın yaratılışı ile uygunluk içerisinde olan insan, olgunluğa doğru ilerlemesini sağlayan tabii bir yapıya sahiptir. İnsandaki bu fitrî gelişme ancak onun ruhsal ve bedensel yapısına uygun bir çevrede kendini gösterebilir. Tarih boyunca ortaya çıkan bazı olumsuzluklar ve haktan sapmalar insanlığı bu fitrî gelişim noktasında menfî yönde etkilemiştir. Kur'an'ın "bâtıl" olarak nitelendirdiği bu sapmalar, geri dönüşü olmayan bir hal alınca da peygamberler zincirine yeni halkalar eklenmiş ve Hz. Âdem'le başlayan bu nübüvvet zinciri Hz. Muhammed'le son bulmuştur (Ahzâb, 33:40). Allah'ın elçisi peygamberler, insanlığı bu batıl çizgiden kurtarıp hak yola çıkarmak, erdemli bir toplum inşa etmek için bir misyon üstlenmişlerdir. Bu sorumluluğu üstlenen peygamberler, getirdiği kutsal metinler sayesinde sapıklığa batmış toplumlarda köklü ve çok yönlü bir değişmeyi gerçekleştirerek hakça bir düzen kurmuşlardır.

Sonuç

İslam inancına göre insanlar, Allah'a kulluk etmek ve bu konuda denenmek üzere yaratılmış olup, âhirette sorguya çekileceklerdir. İnsana yüklenen görevin önemi dikkate alındığında, nübüvvetin Allah'ın insana verdiği en büyük lütuf olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Allah, merhameti gereği insanları imtihanlarında yardımsız bırakmamıştır. Nitekim Kur'an'da peygamber ve kitap gönderilmeyen hiçbir toplumunun bulunmadığını, kimi zaman ismen kimi zamanda icmalen zikrederek her ümmete uyarıcı olarak birçok peygamber ve kitaplar gönderdiğini açıkça ifade etmiştir. Peygamberlerin temel misyonu olarak da insanlara dünya ve âhiret mutluluğunu kazanmada rehberlik etmek, Yaratıcı ile yaratılan arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini göstermek, hayatın amacı ve gayesini açıklayan, itikadî, amelî ve ahlâkî emir ve hükümleri açıklamak olduğunu bildirmiştir. Bu nedenle Kur'an'da peygamberlere ve kitaplara iman inanç

esaları arasında zikredilmiş, Allah'a imandan sonra, peygamberlere ve getirdikleri kitaplara aralarında ayırım gözetmeksizin inanmanın farz kılındığı bildirilmiştir.

Bununla birlikte insanlık tarihinde peygamberliği ve vahyi (kutsal kitapları) inkâr edenler her zaman olagelmıştır. Onların çoğu Allah'ın varlığını kabul etmişler, fakat peygamberleri ve kutsal kitapları reddetmişlerdir. Bu görüşlerini de aklın mutlak hakikate ulaşmada yegâne vasıta olduğunu, dolayısıyla aklın bu yetkinliğine rağmen Allah'ın peygamber göndermekle insanlara ilâhî emir ve yasakları sunmanın ilahî hikmete uygun düşmeyeceğini iddia ederek temellendirmeye çalışmışlardır.

Nübüvvet ve vahiy karşıtı akımların iddialarını felsefî temelden yoksun bulan ve bunların tarihî tecrübe ile çeliştiğine dikkat çeken Müslüman kelim âlimleri, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren onlara karşı mücadele etmişler, hem fikrî ve hem de devlet düzeyinde cevaplar veren çalışmalar yapmışlardır. Bu çabalar, insanlığın ilahî vahye duyulan ihtiyaca dair aklî tartışmaların zeminini oluşturmuş, nakil ile de desteklenerek sağlam bir savunma metodu geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede konuya aklî imkân açısından yaklaşan kelamcılar, peygamberliği ve kitapları, insanlığın dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmesi için hem ilâhî hem beşerî açıdan gerekli görmüşler; bu gerekliliği de genelde insanın özelde aklın bütün alanları kapsama yetersizliğinden hareketle temellendirmeye çalışmışlardır. Bilhassa insanların farklı yaratılışta olmaları, her şeyi gereği gibi anlamadaki acziyetleri, onları böyle düşünmeye sevk etmiştir. Buna bağlı olarak yaratıcıya karşı "kulluk" bilinciyle hareket edilmesi üzerinde durulmuş, Allah'ın rahmetinin bir gereği olarak, insanların ilahî metinlerle desteklendiği fikri genel kabul görmüştür. Bu suretle onlar, nübüvvet olan ihtiyacı insanın entelektüel, psikolojik ve sosyal yetersizliklerini ve zaafalarını gerekçe göstererek insanî bir temele dayandırmışlardır. Buradan hareketle insanların bu ihtiyaçlarının karşılanması için peygamberlik ve vahiy inancını savunmuşlardır. Buradan hareketle kelamcılar, bir taraftan nübüvvet ve vahyi inkâr eden dinî ve felsefî akımlara karşı cevap vermeyi, diğer taraftan insanların vahye ihtiyaç duyduklarını çeşitli açılardan ispatlamayı amaçlamışlardır.

Kaynakça

- Afzalur Rahmân. (1996). *Sîret Ansiklopedisi*. Çev. Kenan Dönmez, İstanbul: İnkilab Yay.
- Aydın, A.A. (1964). *İslam İnançları ve Felsefesi*. İstanbul: İrfan Yay.
- Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed. (1957). *Kitâbü't-Temhid*, Nşr. Richard J. McCarthy), Beyrut.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn. (1995). *Kitâbü'l-İrşâd*. Nşr. Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrâ, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. (2003). *Hüccetullâhi'l-Bâliga*. Çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: Yeni Şafak Yay.
- Düzgün, Ş. A. (2009). "Kitaplara İman", *Sistemik Kelam*. Ed. Ahmet Akbulut,

- Ebü'l-Muîn en-Nesefî. (2003). *Tebssiratü'l-edille fi usûli'd-dîn*. Nşr. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Ankara: DİB. Yay.
- Gaznevî, Cemâleddin Ahmed. (1998). *Usûlid-dîn*. Nşr. Ömer Vefik Dauk, Beyrut. , 198
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. (ts.). *el-Munkîz mine'd-dalâl*, Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekafiyye.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. (1971). *el-İktisâd fi'l-i'tikâd: İtikad'da Orta Yol*. Çev. Kemal Işık, Ankara: AÜİF. Yay.
- Gölcük, Ş.-Toprak, S. (ts.). *Kelam Tarihi, Ekoller, Problemler*. Konya: Tekin Kitabevi.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali. (1999). *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. Nşr. Mahmud Ali Beyzavî, Beyrut.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed. (2004). *Felsefe-Din İlişkileri*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay.
- İbn Sinâ, Hüseyin b. Abdullah. (2005). *Kitâbü'ş-Şifâ'*. Çev. Ekrem Demirli-Ömer Türker, İstanbul.
- Kâdî Abdülcebbâr. (2001). *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*. Nşr. Ahmed b. Hüseyin b. Ebi Hâşim, Beyrut.
- Kılavuz, A.S. (2004). *Ana Hatlarıyla İslam Akaid ve Kelam'a Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (2005). *Kitâbü't-Tevhîd*. Çev. Bekir Topaloğlu, Ankara: İSAM Yay.
- Önal, R. (2019). "Nübüvvet", *Sistemik Kelam*. Ed. M. Evkuran, Ankara: Bilay Yay., ss. 213-217.
- Özarlan, S. (2013). *İslam İnanç Esasları*. İstanbul: Nobel Yay.
- Özcan, H. (1993). *Mâtürîdî de Bilgi Problemi*. İstanbul: İFAV Yay.
- Pezdevî, Ebü'l-Yüsr Muhammed. (1994). *Ehl-i Sünnet Akâidi*. Çev. Şerafeddin Gölcük, İstanbul: Kayıhan Yay.
- Râzi, Fahreddin. (1987). *el-Metâlibu'l-'âliye mine'l-'ilmi'l-ilâhî*. Thk. Ahmet Hicâzî es-Sekâ, Beyrut.
- Sâbık, S. (2005). *İslâm Akâidi*. Çev. Hanife Akın, İstanbul: Karınca Yay.
- Sâbûni, M. A. (2003). *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ*. Çev. Hanifi Akın, İstanbul.
- Serdar, M.-Işık. (2018). *Sistemik Kelam II*. Kayseri: Kimlik Yay.
- Teftâzânî, Sa'deddin. (1991). *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi*. Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yay.
- Topaloğlu, B.-v.dğr. (2002). *İslam'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yay.

Yeşilyurt, T. (2015). "Kitaplara İman", *İslam İnanç Esasları*. Ed. Şaban A. Düzgün, Ankara: Grafiker Yay.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ. (2002). *İthâfî's-sâdeti'l-müttakîn bi-şerhi esrâri İhyâ'i 'ulû-mi'd-dîn*. Nşr. Muhammed Ali BeyzavîBeyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye.